

Hattflätningen på Dal

”En gumma kommer mot mig på vägen. Från hennes flinka fingrar växer halmflätan neråt, över armen bär hon en färgskiftande fläteknipa och under armen halmpacken. En annan gumma är på väg mot handelsboden för att byta hattar mot kaffe, socker och mjöl.”

- Lärarinnan Selma Johansson, Hembygden år 1923

På Dal (i Dalsland) har det, liksom i övriga landet och världen, tillverkats bruks- och kulturföremål av halm i tusentals år. Sverige under sent 1800-tal var ett av Europas allra fattigaste länder. Tre svåra år i rad, 1867-1869 ledde dessutom till ännu större svält och elände. Pengar samlades in till Sverige runtom i världen. All hjälp nådde dock inte fram och den gick också främst till de som troddes kunna betala tillbaka på något sätt. En fjärdedel av alla svenskar flyttade till andra länder mellan 1860-1920, och ingenstans flyttade fler svenskar än här i Dalsland. Många av dem som blev kvar levde ett fattigt liv där svälten hotade. Men det fanns hopp...

I det praktiska allmogelivet fick halmflätningen redan från början en stark förankring i Dalsland, inte minst i Ärtemark socken. Av särskilda skäl blev denna bygd centrum för halmhattstillverkning. En ung kvinna, Märta-Stina Godtman från Ärtemark gästarbetade sommaren 1851 i Norge. Under lediga stunder lärde hon sig att fläta halm. Snart var hon åter i Ärtemark, gifte sig och bosatte sig på ett torp. När paret blev kallat till husförhör fanns ingen hatt i hemmet. Märta-Stina flätade och sydde en hatt av guldglänsande halm. Succén var given och detta blev startskottet för den halmhattsindustri som sedan följde. Inom något år var halmhattstillverkning en kvalificerad hemslöjd både i Ärtemark och intilliggande socknar. Marknaden växte och vackert flätade och formgivna hattar blev landskapets signum.

Handelsbodarna tog tidigt upp flätor, flätepack och hattar som betalning. Handelsmännen spelade också en viktig roll i hattarnas spridning över Sverige och resten av världen. Ett annat sätt för hattarna att ta sig utanför socknen var med hjälp av hattknallar som sålde Ärtemarkshattar, damhattar, herrhattar och barnhattar

Gammal som ung lärde sig att fläta, sy och forma hattar. Med tiden blev efterfrågan hög och presshus, där hattarna

kunde formas, byggdes. Speciella symaskiner för hattflätor importerades och nästa steg i halmhattstillverkningen togs.

På några få år växte hattillverkningen i Ärtemark till just den husslöjd som det samtidigt på andra håll i Sverige gjordes stora ansträngningar att starta. Hur många hattar som tillverkades av Ärtemarkingarna finns det ingen exakt siffra på. Uppgifterna kring årsproduktionen mellan år 1874-1900 varierar från den i traditionen vedertagna siffran 100 000 hattar ända upp till en halv miljon hattar. År 1880 hade Ärtemark socken 3000 invånare.

Mellan år 1870-1920 var halmhattstillverkning en blomstrande industri i Ärtemark.

För en riktig djupdykning i halmhattarnas historia på Dal rekommenderar vi starkt Siv Jägerungs bok "Mer än en hatt" där delar av texten ovan är tagna från.

Lite fördjupning om tre dalsländska halmslöjdare kan ni läsa på Svensk Kvinnobiografiskt Lexikon, skbl.se. Länkar till respektive halmslöjdare har ni här nedan. Även där är det Siv Jägerung, "Mer än en hatt" som är källan.

[Lina Jansson 1849- 1936, skbl.se](https://skbl.se/artiklar/lina-jansson-1849-1936)

[Maja-Lena Johansson 1869-1957 skbl.se](https://skbl.se/artiklar/maja-lena-johansson-1869-1957)

[Beda Aronsson-Galle 1891-1986 skbl.se](https://skbl.se/artiklar/beda-aronsson-galle-1891-1986)

De svartvita bilderna visar olika moment i hattillverkningsprocessen; halmflätning, klippa rent flätan, mangla flätan och sömnad med hattsymaskin.

Bilder: Martin Gustafsson för Halmens hus och Bilder ur Nordiska museets samlingar.